

МОРОЗ С.С.

кандидатка юридичних наук, адвокатка
доцентка кафедри адміністративного
права, процесу та митної безпеки
(Державний податковий університет)
ORCID ID: 0009-0009-0499-3170

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.57>**ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕКСТІВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ**

Сьогодні майже всі держави світу є учасниками міжнародних відносин, відповідно вони укладають міжнародні домовленості. Зазначені угоди потребують подальшого виконання. Очевидно, що з часом політика уряду країн чи світові тенденції можуть змінюватися, як і наприклад особовий склад осіб, що виконуватимуть домовленості. Відповідно перевага надається національним інтересам чи стратегіям уряду. Зазначене може породжувати різне трактування умов укладених угод.

Актуальність дослідження обумовлена значною кількістю міждержавних спорів, де сторони керуючись однаковим текстом, який вони попередньо узгодили та підписали, намагаються пояснити законність та належність власних діянь.

Метою даної статті є відображення підходів тлумачення міжнародних договорів. Наприклад, текстуальна (виходячи безпосередньо з текстів домовленостей), теорія намірів (з'ясування намірів сторін під час укладення домовленостей), телеологічна (трактувати договір варто виходячи з мети його існування). Яким саме підходом користуватися обирає суб'єкт тлумачення. Останнім виступає той інститут, якому необхідно провести таке тлумачення, або до якого звертаються чи можуть звернутися для пояснень текстів міжнародних угод чи особливостей їх виконання. Важливо розуміти, що різні країни по-різному здійснюють трактування міжнародних домовленостей.

Однозначно, що тлумачення міжнародного договору, хоч і впливає з тих підходів, якими керується суб'єкт трактування, проте воно повинно відповідати принципам міжнародного права, існуючим міжнародним нормам, правовідносинам та тексту безпосередньо угоди, яку тлумачать. У статті акцентовано увагу на суб'єктах, які здійснюють таке тлумачення (як офіційне, так і неофіційне). Разом з тим запропоновано механізм тлумачення міжнародних угод, який, на нашу думку, допоможе мирному врегулюванню спорів, які можуть виникнути через різницю в розумінні положень угод.

Ключові слова: міжнародний договір, укладення міжнародних договорів державою, виконання міжнародних договорів державою, правове регулювання зобов'язань держави, тлумачення міжнародного договору.

Moroz S.S. Problems of interpreting the texts of international agreements

Today, almost all states of the world are the participants in international relations, accordingly they conclude international agreements. These agreements require further implementation. It is obvious that over time the policies of the governments of the countries or world trends can change, as well as, for example, the personnel of the persons who will carry out the agreements. Accordingly, the priority is given

to national interests or government strategies. The above may lead to different interpretations of the terms of concluded agreements.

The relevance of the study is due to a significant number of interstate disputes, where the parties, guided by the same text that they previously agreed and signed, try to explain the legality and appropriateness of their own actions.

The purpose of this article is to reflect approaches to the interpretation of international treaties. For example, textual (based directly on the texts of the agreements), theory of intentions (clarification of the intentions of the parties during the conclusion of agreements), teleological (the contract should be interpreted based on the purpose of its existence). The interpretation subject chooses which approach to use. The subject is the institute that needs to carry out such an interpretation, or to which they turn or can turn to for explanations of the texts of international agreements or the specifics of their implementation. It is important to understand that different countries interpret international agreements in different ways.

Undoubtedly, the interpretation of an international agreement, although it results from the approaches that are guided by the subject of interpretation, but it must correspond to the principles of international law, existing international norms, legal relations and the text of the agreement being interpreted. The article focuses on the entities that carry out such interpretation (both official and unofficial). At the same time, a mechanism for the interpretation of international agreements has been proposed, which, in our opinion, will help in the peaceful settlement of disputes that may arise due to a difference in the understanding of the provisions of the agreements.

Key words: *international agreement, conclusion of international agreements by the state, implementation of international agreements by the state, legal regulation of state obligations, interpretation of international agreement.*

Вступ: Міжнародний договір є одним з найпоширеніших джерел міжнародного права. Саме за допомогою таких правочинів держави досягають згоди, затверджують спільні умови для правовідносин, формують права та зобов'язання. Проте варто розуміти, що часто договір укладають одні особи, а виконувати доводиться іншим. Відповідно виникають проблеми тлумачення міжнародних домовленостей. Сьогодні існує ряд теорій щодо способів тлумачення міжнародно-правових норм, проте виокремлення підходів не вирішує проблеми тлумачення міжнародних договорів.

Дослідженням питання проблем тлумачення міжнародних договорів займаються такі вчені, як Є.О. Зверев, Ю.В. Тищенко, М.В. Ковальова та інші дослідники права, а також, звісно, дані питання не залишаються поза увагою Комісії ООН з міжнародного права. Проте значна кількість досліджень цього питання не зменшує наявні міжнародні спори, що підтверджує актуальність теми дослідження.

Постановка завдання: Метою даної статті є відображення підходів тлумачення міжнародних договорів. У результаті дослідження нами пропонується власне бачення підходу до тлумачення міжнародних домовленостей, що ймовірно покращить виконання міжнародних угод та зменшить кількість спорів між сторонами.

Результати: Звернемося до дослідження Є.О. Зверева, який вказує, що для тлумачення норм права (зокрема, міжнародних договорів) суди застосовують відповідні теорії [1]:

– текстуалістична, що передбачає чітку відповідність тексту цієї норми права, яка вважається вираженою волею правотворця. Теорія не дозволяє застосування допоміжних матеріалів для з'ясування справжньої волі автора норми,

– теорія намірів пошук волі автора не лише у тексті, а й у позатекстуальних засобах (підготовчих матеріалах, подальшій практиці застосування норми тощо)

– телеологічна, яка базується на твердженні, що тлумачення норми слід здійснювати з огляду на мету її існування, а отже, ця теорія дає можливість відходити як від тексту норми,

так і від оригінальної волі автора (авторів) норми, оскільки з плином часу ці дві характеристики норми можуть залишатися незмінними, а от мета існування цієї норми з часом може стати іншою. [1]

Відповідно кожен суб'єкт, який з тих чи інших причин звертається до міжнародних договорів та має намір виконати їх, чи посилатися на них виходить із одного з зазначених вище підходів.

Разом з тим, суб'єкти міжнародного права відповідно до власного законодавства, традицій тощо самостійно обирають способи тлумачення міжнародних угод. Наприклад, англосаксонський підхід до тлумачення вимагає окремого аналізу (з огляду на його вплив на тлумачення на міжнародному рівні). В основі англосаксонського тлумачення лежить чітке слідування найперше – букві норми, або ж з'ясуванню намірів автора норми (що є виявом застосування теорії намірів). Підтвердженням цього є традиційні для англо-американських договорів їхній великий обсяг та значна деталізація.

Водночас у континентальній правовій системі питання застосування телеологічної теорії тлумачення порушувалися набагато частіше. Суттю норми може бути не лише те, що виражено в тексті, не лише мета її автора під час створення відповідної норми, а й узагалі мета її існування, завдання, яке вона покликана вирішити в суспільстві. Різниця полягає, зокрема, в суті міжнародного договору в національному праві, його місці в цій системі. Так, у романо-германській правовій системі міжнародний договір є, як правило, частиною національного законодавства відповідної держави (моністичний підхід), тоді як у систему загальної права такий договір запроваджується за допомогою національного акту законодавства, який містить норми договору (дуалістичний підхід). У такому випадку англосаксонські судді матимуть уже справу з тлумаченням не стільки міжнародного договору, скільки національного нормативно-правового акта (найчастіше – закону). [2, с. 45–47]

Важливо розуміти, що різні країни по-різному здійснюють трактування міжнародних домовленостей, проте логічною буде презумпція єдиного тексту міжнародного договору. Мережко О.О. зазначає, що у вітчизняній доктрині це правило називають «принципом встановлення єдиного смислу всіх текстів договору». [3, с. 251]

Однозначно, що тлумачення міжнародного договору має відповідати певним засадничим вимогам, як-от: принцип добросовісності; принцип єдності (при тлумаченні неможливе роз'єднання об'єкта і мети договору); принцип ефективності (надання сили та значення положенням договору, який тлумачиться). Важливим принципом тлумачення багатомовних договорів є принцип рівності мов автентичних текстів договорів. До спеціальних принципів тлумачення договорів належать: максимальне використання різномовних текстів договорів при тлумаченні; рівна достовірність текстів договору, автентичність яких встановлена на різних мовах; встановлення єдиного змісту, що закріплені у текстах різними мовами.

При тлумаченні можуть використовуватися і додаткові засоби, якими, як вказано у статті 32 Віденських конвенцій, є підготовчі матеріали та обставини укладення договору. Однак до додаткових засобів можливе звертання лише у тому випадку, якщо тлумачення призводить до неясних або двозначних висновків чи до результатів, які є явно абсурдними чи нерозумними. [4]. Не всі країни є сторонами Віденської конвенції 1969 року, тому вони не враховують правила тлумачення, передбачені статтями 31 і 32 цього акту. Тому при розгляді справ у судах аналізується не стільки текст договору, скільки наміри сторін, а також приділяється увага історії створення документа. [3, с. 272]

Отже, зважаючи на розмаїття видів та способів тлумачення міжнародних договорів, можливі випадки звернення до компетентних органів для вирішення спорів щодо забезпечення належного виконання міжнародних договорів у сфері торгівлі. Відповідно суди чи арбітражні суб'єкти змушені керуватися власними переконаннями, трактувати міжнародні угоди, а сторони доводитимуть правомірність власного трактування. Усе це сприятиме забезпеченню належного виконання державами міжнародних договорів.

Міжнародні договори є предметом тлумачення для багатьох суб'єктів. Питання про належний суб'єкт тлумачення постає як на національному, так і на міжнародному рівні. Так,

досі тривають дебати щодо належних суб'єктів тлумачення Статуту ООН. З-поміж основних називають Суд ООН, Раду Безпеки ООН, Генеральну Асамблею ООН та інші органи ООН. [5, с. 200–204]

Вірогідно, що тлумачення міжнародною організацією буде здійснене без належного юридичного обґрунтування. Часто такі інституції розглядають конкретну ситуацію лише зі своєї вузької точки зору, не звертаючись до інших норм та принципів права, які необхідно врахувати. Часто міжнародні організації відображають не лише конкретну практичну потребу, а й є ще й відображенням принципів і норм міжнародного права. В цьому є певна схожість таких тлумачень із тлумаченнями міжнародних судів. Тобто вони беруть на себе функцію трактування, чим дублюють функцію судів та створюють протиріччя.

Інший суб'єкт тлумачення – національні несудові органи також застосовують міжнародні договори у сфері торгівлі, а відповідно, – здійснюють їх тлумачення. Зокрема, до тлумачень органів виконавчої влади часто дослухаються при винесенні рішень американські суди. Проте національні несудові органи фактично працюють відповідно до цих домовленостей, тому тлумачать міжнародні договори не згідно з міжнародним правом (як міжнародні організації), а відповідно з до норм і принципів національного права. Це суттєво полегшує можливість їх застосування національними судами при вирішенні справ та національними органами для виконання торговельних договорів.

Однак, і тут теж є серйозний недолік. Він якраз і полягає у тому, що національні несудові органи застосовують міжнародний договір (документ створений на основі принципів міжнародного права) на принципах національного права, а відповідно, – так само його тлумачать. В той час як міжнародні організації при тлумаченні міжнародних договорів не враховують принципів національного права (та і не можуть їх враховувати, адже вони різні у кожній державі), то національні несудові органи не враховують той факт, що міжнародний договір – передусім документ, який регулюється міжнародним правом, а отже, розумітися і тлумачитися він повинен передусім як міжнародно-правовий документ, а вже тільки потім слід звертатися до принципів національного права і узгоджувати тлумачення із ними також.

Таким чином, тлумачення несудовими органами (як міжнародними, так і національними) слід враховувати, зважаючи на їх фаховість, водночас застосовувати їх слід дуже обережно, оскільки недоліків може бути теж багато.

Доктринальне тлумачення теж має ряд переваг та недоліків. До перших слід віднести зокрема те, що вчені-юристи, звісно є фахівцями у галузі права, що робить їх вчення (з-поміж яких можуть бути і часто є тлумачення міжнародних договорів) надзвичайно цінними. Нажаль, більшість з їх розробок базуються не на практичному досвіді, а на глибокому теоретичному аналізі, що не можна не враховувати, звертаючись до їх тлумачень при вирішенні справ. Проте, національні суди не зважають на доктрину, що відрізняє їх від міжнародних, в яких вона становить одне з джерел права.

Висновки. Очевидним є наявність проблеми тлумачення норм міжнародних угод, що характерно для будь-якої сфери (договорів з питань безпеки, торгівлі, прав людини тощо). Положення домовленостей часто формулюються універсально та широко, що створює складнощі у виконанні, часто потребує уточнень, переговорів. Так, можливі непорозуміння між трактуванням норм країнами з різних правових сімей, або у разі розходження первинних намірів договірних сторін.

Проте коли справа виходить за рамки двостороннього врегулювання та залучається якась зовнішня сторона, то виникає необхідність відповідного тлумачення. Сьогодні кожна інституція виходить з усталеної практики. Єдині підходи до тлумачення відсутні. На нашу думку, слід проводити триступеневий процес: тлумачення суб'єктами укладення міжнародного договору, тлумачення суб'єктами його виконання, доктринальне тлумачення. У разі якщо наявні розбіжності в розумінні сутності домовленостей, то необхідно проводити переговори між представниками сторін. При неможливості досягнення згоди і таким чином, варто звертатися до міжнародних органів вирішення спорів.

На наш погляд, враховуючи масштаб міжнародних домовленостей, зважаючи на обов'язок в дотриманні принципів міжнародного права, саме окреслений вище механізм триступеневого внутрішнього тлумачення та подальших переговорів, єдиний цивілізований спосіб такого тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5929> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Зверев Є. О. Телеологічна теорія у світлі тлумачення міжнародних договорів національними судами: деякі теоретичні міркування. *Наукові записки*. 2013. Т. 144-145. С. 45–48.
3. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Таксон, 2002. 344 с.
4. Теліпко В., Овчаренко А. Міжнародне публічне право : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
5. C. J. Schwindt. Interpreting the United Nations Charter: From Treaty to World Constitution // U. C. Davis Journal of International Law & Policy. 2000. Volume 6, Issue 2. pp. 193–216.

